

Denna rapport är en sammanställning grundad på Utrikesdepartementets bedömningar. Rapporten gör inte anspråk på att ge en fullständig bild av läget för de mänskliga rättigheterna, demokrati och rättsstatens principer i landet. Information bör också sökas från andra källor.

Mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Vitryssland: situationen per den 31 december 2017

I. SAMMANFATTNING

Vitryssland fortsätter att uppvisa allvarliga brister gällande respekten för de mänskliga rättigheterna och demokrati, bland annat vad gäller föreningsfrihet, yttrandefrihet, vallagstiftning och valgenomförande, rättsstatens principer, situationen för frihetsberövade, fackliga rättigheter samt kvinnors och hbtq-personers åtnjutande av de mänskliga rättigheterna. Vitryssland förblir det enda landet i Europa som tillämpar dödsstraff.

Rättsväsendet kan inte betraktas som oberoende. Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) och dess kontor för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter (ODIHR) har efter presidentvalet 2015 och parlamentsvalet 2016 konstaterat att Vitryssland har en lång väg att gå innan landet kan anses leva upp till internationell demokratisk standard. Ett förslag om ändringar i vallagstiftningen, baserade på vissa av OSSE:s rekommendationer, togs fram av en arbetsgrupp i början av 2017, men lämnades utan åtgärd av presidenten.

Ett stort antal personer frihetsberövades efter att ha deltagit i icke tillståndsgivna demonstrationer under 2017, och flera av dem dömdes till kortare fängelsestraff. Vid en fredlig demonstration i Minsk den 25 mars 2017 frihetsberövades cirka 700 personer, varav de flesta släpptes samma dag. Ett tillslag gjordes samma dag mot människorättsorganisationen *Viasnas* lokaler, där ett femtiotal personer frihetsberövades. I anslutning till dessa händelser frihetsberövades under en längre tid även 35 personer, anklagade för att ha förberett massupplopp och, i några fall, för att ha försökt skapa en

olaglig väpnad gruppering. De sista av dessa släpptes ur häktet under sommaren och utredningen lades ned i november.

Som ett exempel på trakasserier mot oberoende journalister kan noteras att antalet påföljder 2017 riktade mot journalister fler än de tre senaste åren tillsammans.

Vitryssland har de senaste åren i vissa sammanhang visat en mer tillåtande attityd till registrerade civilsamhällesorganisationer. Att registrera en organisation är dock fortsatt mycket omständligt, och många organisationer får avslag på sina ansökningar. Rörelsen *Säg sanningen!* fick 2017 registrera sig efter att ha försökt i sju år. Att verka för eller genom en oregistrerad organisation kan ge fängelse, även om lagstiftningen numer sällan tillämpas.

Andelen personer som lever i fattigdom enligt Vitrysslands egen definition, som fram till år 2000 omfattat nästan hälften av befolkningen, har minskat dramatiskt och uppgick år 2015 enligt FN till 5,1 procent av befolkningen. Det råder emellertid betydande skillnader i inkomstnivå och tillgång till samhällsservice mellan stad och landsbygd. Äldre, boende på landsbygden och de som är beroende av statligt socialt stöd är i särskilt utsatta situationer. Landet har låg mödra- och barndödlighet. Vardagskorruptionen är låg. Även om ekonomin har börjat växa igen efter den kris landet genomgick 2015-2016 är situationen för många, särskilt på landsbygden och i mindre städer, fortfarande svår.

Även om det formellt råder jämställdhet mellan könen påverkas kvinnors situation av starkt patriarkala attityder i samhället. En väsentligt lägre andel kvinnor än män har lönearbete. Våld i hemmet är förhållandevis utbrett; ett utkast till lag om våld i nära relationer väntas bli föremål för diskussion i parlamentet under 2018. Samhällets syn på hbtq-personer är övervägande negativ, och någon lag mot diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet finns inte.

II. RÄTTSTATENS PRINCIPER

Enligt konstitutionen har Vitryssland ett självständigt rättssystem, men presidenten har stark formell kontroll över tillsättning och befordran av domare och åklagare. Domstolarna kan således inte betraktas som oberoende från den exekutiva makten.

Advokater måste enligt ett presidentdekret tillhöra advokatsamfundet, vilket kontrolleras hårt av Justitieministeriet. Hösten 2017 kallades flera advokater med kort varsel till plötsliga kunskapskontroller på Justitieministeriet. Flera av dessa hade försvarat personer i politiskt känsliga mål. Anna Bachtina, en advokat med 40 års erfarenhet, förklarades sakna nödvändig kompetens och förlorade sin licens. Den formella grunden var att Bachtina använt sig av en mall för avtal med sina klienter som avvek något från den av Justitieministeriet rekommenderade men ej obligatoriska mallen. Övriga kallade advokater belades med sex månaders prøvotid.

Den vitryska förvaltningen kännetecknas av bristande transparens, hierarki och en ibland godtycklig tolkning av bestämmelser. Lönerna i offentlig förvaltning är låga. Ettåriga förordnanden i offentlig förvaltning gör tjänstemännens ställning utsatt. Vitryssland har ingen ombudsmannainstitution.

Vitryssland är inte medlem av Europarådet och därmed inte föremål för Europadomstolens avgöranden.

Vardagskorruptionen är låg. Inom näringslivet och bland högre offentliga befattningshavare finns däremot uppgifter om korruption. *Transparency International's* index över upplevd korruption för 2017 placerade Vitryssland på plats 68 av 180, vilket är betydligt bättre än flera andra länder i regionen. *World Justice Projects* rättsstatsindex för 2017 placerade Vitryssland på plats 65 av 113.

Rättssäkerhet

Rättssäkerheten är inte garanterad, i synnerhet inte i politiskt känsliga fall, exempelvis vad gäller demonstrations- eller yttrandefrihet. Uppgifter förekommer om att domar i politiska fall beställs av den exekutiva makten. Med undantag av politiskt känsliga fall råder för vanliga medborgare i stort likhet inför lagen. Andelen friande domar i brottsmål är dock mycket låg – i regel runt 0,2 procent. Domar kan överklagas av både åklagare och försvar.

Domstolsförhandlingar är normalt sett öppna för insyn. Media kan vanligtvis rapportera från rättegångar, med undantag för när en rättegång förs bakom lyckta dörrar - något som dock är ovanligt.

Straffrihet och ansvarsutkrävande

Utbredd straffrihet råder för maktmissbruk från myndigheternas sida. Det förekommer dock att beslutsfattare ställs inför rätta. Detta är ofta kopplat till illojalitet, misslyckanden, särskilt grovt maktmissbruk eller korruption. I korruptionsfall och annan ekonomisk brottslighet på högre nivå råder till synes en selektivitet vad gäller vilka som blir föremål för utredning och påföljd och flera tidigare dömda har efter ett tag återkommit på höga positioner.

Företrädare för rättsvårdande myndigheter åtalas och fälls ibland för tjänstefel eller övergrepp, inklusive dödsfall i häkten och fängelser, men det sker inkonsekvent och är ofta en följd av uppmärksamhet i media och från människorättsförsvarare. När offer för myndighetsövergrepp hör till den politiska oppositionen eller är människorättsförsvarare råder inte sällan straffrihet för de ansvariga, eller så uppmärksammas inte fallen.

Presidenten har rätt att utfärda amnesti och benådningar.

Vitryssland har ingen lag om våld i nära relationer. I praktiken råder i många fall straffrihet för män som utsätter kvinnor för våld, inte minst på grund av att våld i nära relationer och sexuellt våld även omfattas av starka tabun. Våld i nära relationer betraktas av många som en intern familjeangelägenhet och ofta är det offret för sexuellt våld som skuldbeläggs.

Det förekommer att vanliga medborgare får rätt mot staten vid överklagande när deras rättigheter enligt vitrysk lagstiftning kränkts. Även skadestånd har utdömts i vissa fall.

III. DEMOKRATI

De politiska rättigheterna och de politiska institutionerna

Vitrysslands konstitution ger presidenten en mycket stark ställning. Presidenten är statschef och väljs i direkta val till en ämbetsperiod om fem år. Antalet mandatperioder är sedan en folkomröstning 2004 obegränsade.

Presidenten kontrollerar den verkställande makten genom att utnämna och entlediga regeringsmedlemmar och guvernörer. Även en lång rad andra utnämningar på lägre nivå godkänns av presidenten. Presidenten är också överbefälhavare och leder det nationella säkerhetsrådet. Presidentens dekret

har ställning som lag. Den nuvarande konstitutionen tillkom efter en hårt kritiserad folkomröstning 1996 och drevs igenom mot parlamentets vilja.

Parlamentet har två kamrar: representanhuset och republikrådet. Representanhuset har 110 medlemmar, som utses i allmänna val. Republikrådet har 64 ledamöter, varav åtta utses av presidenten och övriga av regionala församlingar. Bägge kamrarna väljs samtidigt för en mandatperiod om fyra år. Andelen kvinnor i representanhuset är 35 procent och i republikrådet 17 procent. Den lagstiftande makten har mot bakgrund av presidentens mycket starka position en svag ställning.

Av regeringens 32 medlemmar är två kvinnor.

Partiväsendet i Vitryssland är svagt utvecklat och en mycket liten andel av ledamöterna i parlamentet representerar något parti. I stället är en stor majoritet formellt oberoende. Inget parti har kunnat registrera sig sedan 2000, trots många försök. 2017 kunde oppositionsrörelsen *Säg sanningen!* registrera sig som civilsamhällesorganisation efter att ha försökt i sju år. Oppositionen är marginaliserad och svag till följd av årtal av trakasserier, fängelse domar och begränsade möjligheter att verka. Sedan parlamentsvalet 2016 finns två från regimen oberoende ledamöter av representanhuset. Det är första gången sedan 2004 oppositionen är representerad i parlamentet.

Till president- och parlamentsval bjuds internationella valobservatörer in. Valövervakningsmissioner från Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE) har under landets nuvarande styre riktat hård kritik mot varje val. Återkommande kritik har riktats mot bland annat valkommissionernas sammansättning, samt bristande transparens i valkommissionernas arbete och rösträkningen. Studenter har hotats med vräkning från studentboende om de vägrat förtidsrösta. 2017 överlämnade en arbetsgrupp bestående av representanter för regimen, det civila samhället och den parlamentariska oppositionen ett förslag på förändringar av vallagstiftningen till presidenten. Förslaget innehöll ett antal förändringar som tog sin utgångspunkt i den återkommande kritiken från OSSE. De föreslagna ändringarna har inte genomförts.

Det civila samhällets utrymme

Civilsamhället i Vitryssland är svagt och relativt outvecklat. Föreningsfrihet garanteras formellt, men efterlevnaden av lagstiftningen är inkonsekvent och

godtycklig. Det finns för organisationer omfattande och otydliga procedurregler för registrering och redovisning, och överträdelser kan leda till att en organisation avregistreras och likvideras. Reglerna för att ta emot ekonomiskt stöd från utlandet är omständliga.

Det finns flera organisationer som presenteras som oberoende trots att de i själva verket styrs av staten, till exempel organisationer för kvinnor, ungdomar, krigsveteraner och fackförbund.

Tillslag mot civilsamhällesorganisationer och dess företrädare förekommer. Den 25 mars 2017 slog polisen till mot människorättsorganisationen *Viasna*s kontor i Minsk under en utbildning för demonstrationsobservatörer. Ett femtiotal personer frihetsberövades under några timmar.

Möjligheterna att verka är avhängiga vilka frågor en organisation arbetar med. Organisationer som arbetar med mänskliga rättigheter eller konkurrerar om samma målgrupper som regimnära organisationer är särskilt utsatta. *Viasna* och ungdomsrörelsen *Rada* är två exempel på organisationer som tidigare förlorat sina registreringar. *Rada* kunde 2017 för andra året i rad trots detta genomföra offentliga sammankomster i Vitryssland.

Sedan ett par år tillbaka förekommer en dialog mellan staten och registrerade civilsamhällesorganisationer om mänskliga rättigheter. Företrädare för icke-registrerade civilsamhällesorganisationer har vid ett par tillfällen kunnat delta i personlig kapacitet.

Civilsamhällesorganisationer som arbetar med till exempel miljö- eller sociala frågor har lättare att verka och samarbetar i flera fall med myndigheterna.

IV. MEDBORGERLIGA OCH POLITISKA RÄTTIGHETER

Respekt för rätten till liv, kroppslig integritet och förbud mot tortyr

Flera personer med band till oppositionen försvann 1999 och 2000: den förre inrikesministern Jurij Zacharenko, den tidigare vice talmannen i det upplösta parlamentet Viktor Gontjar, dennes affärskollega Anatolij Krasovskij samt journalisten och fotografen Dmitrij Zavadskij. Utredningen har inte drivits framåt eller lett till några resultat. Fyra myndighetspersoner som misstänks vara ansvariga för försvinnandena är fortsatt föremål för sanktioner från EU.

Konstitutionen innehåller bestämmelser mot tortyr liksom grymma, omänskliga och förnedrande bestraffningar. Trovärdiga uppgifter om tortyr mot frihetsberövade i fängelser och häkten förekommer och har rapporterats av till exempel *Viasna* och FN:s specialrapportör om situationen för de mänskliga rättigheterna i Vitryssland. Människorättsförsvarare har rapporterat att flera dödsfall på häkten och anstalter har berott på misshandel och nekad läkarvård.

2017 uppmärksammades flera fall av allvarlig pennialism i de väpnade styrkorna. Åtminstone ett dödsfall bland värnpliktiga kunde kopplas till sådan pennialism. Efter omfattande rapportering i media frihetsberövades flera befäl vid det förband den värnpliktige tjänstgjort vid. Uppmärksamheten ledde till en diskussion i samhället om situationen i de väpnade styrkorna.

Vitryssland är både ursprungsland och genomfartsland för människohandel, men omfattningen är svår att ange. Människohandel är straffbart, och myndigheterna arbetar aktivt med frågan.

Dödsstraff

Vitryssland är det enda landet i Europa som ännu tillämpar dödsstraff. Dödsstraff kan utdömas för en rad brott som mord, terrorism, folkmord, användande av massförstörelsevapen och statskupp. I de fall dödsstraff har utdömts har det gällt mord med särskilt försvårande omständigheter. Det enda undantaget under senare år utgörs av två omstridda dödsdomar för terroristbrott efter ett sprängdåd i Minsks tunnelbana 2011.

Antalet dödsdomar och avrättningar var under 1990-talet tiotal per år. Sedan 2007 har antalet inte överstigit fem per år. Kvinnor oavsett ålder samt män som var under 18 när brottet begicks eller är över 65 när domen avkunnas kan enligt lag inte tilldömas dödsstraff. Straffet verkställs genom ett skott i huvudet.

Verkställandet av dödsstraff har i sig rönt kritik. Den dömda får inte veta sitt verkställighetsdatum i förväg, och det kan dröja veckor innan anhöriga får information om att avrättning genomförts. Kroppen lämnas inte ut till den dömdes familj, som inte heller får information om var den avrättade begravs. 2017 utfärdades fyra dödsdomar, och två personer avrättades.

Rätten till frihet och personlig säkerhet

I mars 2017 greps 35 personer anklagade för att ha förberett massoroligheter; 16 av dessa anklagades sedermera för att ha organiserat ett olagligt militärt förband. De gripna uppgavs tillhöra organisationen *Vita legionen*, som inte varit aktiv sedan 2005. *Vita legionen* agerade under 1990- och början på 2000-talet säkerhetsvakter vid oppositionens demonstrationer och ägnade sig åt frivillig militärutbildning. En kampanj i statliga medier framställde de gripna som ett säkerhetshot. Flera satt frihetsberövade i månader under, enligt trovärdiga uppgifter, svåra förhållanden. Uppgifter finns även om flera fall av tortyr. De sista kvarvarande i häktet släpptes i juni 2017. Utredningen lades i november 2017 ned efter att myndigheterna meddelat att man såg ärendet som utagerat och att personernas agerande inte hade syftat till att rubba den konstitutionella ordningen, hota Vitrysslands territoriella integritet eller genomföra några andra olagliga gärningar.

2017 återgick domstolarna till att döma ut kortare frihetsberövanden (i regel 5-15 dagar) till personer som deltar i eller organiserar icke-tillståndsgivna demonstrationer. I de flesta fall har demonstrationerna genomförts utan att upplösas och personer har frihetsberövats först senare. Det har också varit vanligt förekommande att personer efter att dom fallit fått lämna rättsalen utan att få vetskap om när de kommer att hämtas för att avtjäna straffet. Domstolarna har även fortsatt att utdöma höga böter till flera personer som demonstrerat utan tillstånd. Sådana böter överstiger ofta den genomsnittliga månadsinkomsten i landet.

Ingen av de personer som efter det hårt kritiserade presidentvalet 2010 dömdes till fängelsestraff och i flera fall erkändes som politiska fångar av EU har rehabiliterats. Bland dessa fanns sex av tio presidentkandidater.

Godtyckliga och ibland preventiva kortare frihetsberövanden förekommer och har de senaste åren riktats mot bland annat oppositionella, fotbollssupportrar och konsertbesökare.

Vitryssland har tidigare av allt att döma tillämpat inofficiella reserestriktioner för oppositionella. Sådana förefaller nu tillämpas mindre ofta. Ett fall är människorättsaktivisten Jelena Tonkatjova, en rysk medborgare som sedan länge varit bosatt i Vitryssland. Tonkatjova utvisades 2015 från Vitryssland med inreseförbud till februari 2018 med hänvisning till fara för den allmänna ordningen. Den formella grunden för detta uppges ha varit fortkörning.

Trots flera hänvändelser till myndigheterna under 2017 om att låta Tonkatjova återvända till Vitryssland har myndigheterna inte ändrat beslutet.

Yttrande-, press- och informationsfrihet, inklusive på internet

Konstitutionen föreskriver press- och yttrandefrihet. Vitryssland rankas som "ej fritt" av *Freedom House* och placerar sig på plats 153 av 180 i *Reportrar utan gränser*s index 2017.

Statens dominans är stark i traditionella medier och det existerar inga oberoende inhemska etermedier med kritiskt granskande nyhets- och samhällsprogram. Opposition och meningsmotståndare ignoreras oftast i statliga medier, även om de vid enstaka tillfällen har medverkat i statlig tv.

Journalister kan åtalas och bötfällas för att utan ackreditering arbeta åt utländska medier. 2017 väcktes 69 sådana åtal. Till detta kan läggas 12 frihetsberövanden och 103 fall av administrativa påföljder mot journalister. Enligt Vitrysslands oberoende journalistförbund uppstod under 2017 fler konflikter mellan stat och journalister än under de tre föregående åren tillsammans.

Verksamheten för oberoende tidningar försvåras på flera sätt. Några tidningar är utestängda från de statliga distributions- och prenumerationsnäten, vilket gör det svårt att nå ut. Nio oberoende tidningar, som under elva år varit utestängda, släpptes 2017 åter in i distributions- och prenumerationsnäten efter ett möte mellan president Lukasjenko och chefredaktören för en oberoende tidning. Regimen införde 2015 ett krångligt registreringsystem för försäljningsställen för tidningar, en viktig distributionskanal för många oppositionella medier. Oberoende tidningar har ofta små reklamintäkter, då offentligt ägda företag (cirka 60 procent av ekonomin) sällan annonserar i dessa. Det förekommer att inhemska tryckerier inte vill befatta sig med dem. Två varningar från myndigheterna räcker för att stänga en tidning. 2017 utfärdades 17 sådana varningar. Varningar har historiskt delats ut till exempel för att ha använt den vedertagna förkortningen "RB" för landet i stället för "*Respublika Belarus*" ("Republiken Vitryssland").

Över 75 procent i åldersspannet 15-74 år har tillgång till internet och det har över tid skett en stark tillväxt. Tillgången till internet är fri även om vitryska nyhets- och oppositionella sidor vid enstaka tillfällen blockerats.

Myndigheternas förmåga att övervaka enskilda internetanvändare uppges dock vara god. Myndigheterna kan blockera en sida utan föregående domstolsbeslut, vilket ofta sker för att bekämpa narkotikahandel. 2017 fattades 106 sådana beslut; ett av dessa blockerade tillgången till den oppositionella sidan *Belarus Partizan*. Efter att denna ändrat domännamn från .org till .by har sidan åter varit tillgänglig. Tre vitryska skribenter för den ryska sidan *Regnum* åtalades 2017 för motsvarande hets mot folkgrupp efter att skrivit texter som kritiserade det vitryska språket och Vitryssland som statsbildning. Dessa hade när rättegången inletts suttit häktade i cirka ett år. Internet i Vitryssland är dock att betrakta som i huvudsak fritt vad gäller det som publiceras.

Enligt *FoJo: Media Institute* uppgav 22 procent av de kvinnliga journalister som deltog i en enkät 2017 om genus och journalistik att de hade utsatts för sexuella trakasserier. Kvinnliga journalister och bloggare som bedriver opinionsjournalistik uppges vara hårdare drabbade än de som ägnar sig åt nyhetsjournalistik.

Avlyssning och övervakning av oppositionspolitiker och människorättsförfvarare är frekvent förekommande. Trakasserier och provokationer förekommer.

Rätten till mötes- och föreningsfrihet

Mötes- och föreningsfriheten är formellt garanterad i Vitryssland, men tillförsäkras godtyckligt. Utrymmet för oppositionspartier och civilsamhällesorganisationer som ägnar sig åt politiskt känsliga frågor är starkt begränsat. Detsamma gäller flera av landets nyare religiösa samfund. Kraven för att registrera sig som parti eller organisation är hårda och tillämpas inkonsekvent. Obetydliga fel i en ansökan kan leda till avslag. Det förekommer även att myndigheterna sätter press på medgrundare för att dessa ska dra tillbaka sitt stöd. Vitryska Kristdemokraterna har till exempel upprepade gånger försökt registrera sig utan att lyckas. Organisationer som misshagar regimen kan också förlora sin registrering, vilket drabbade människorättsorganisationen *Viasna* 2003. *Viasna* har därefter flera gånger misslyckats med att omregistrera sig.

Att agera för eller inom en icke-registrerad organisation är brottsligt och kan ge upp till två års fängelse. Lagen tillämpats numera sällan, men i praktiken

har en sådan lagstiftning en hämmande verkan på människors engagemang i det civila samhället och i politiken.

Människor som engagerar sig politiskt eller i andra samhällsfrågor riskerar att stöta på problem hos arbetsgivare eller utbildningsinstitutioner. Studenter som deltagit i regimkritiska aktiviteter har blivit avstängda från universitet, haft svårt att få ut sin examen eller blivit nekade plats på studenthem.

Tillstånd att anordna politiska möten eller demonstrationer nekats vanligtvis under perioder då det inte bedrivs någon valrörelse. Undantag görs vid vissa särskilda minnesdagar, då tillstånd ibland ges för manifestationer utanför stadskärnan. Under 2017 genomförde delar av oppositionen regelbundet icke-tillståndsgivna demonstrationer i Minsk och flera andra städer. En större demonstration i Minsk den 25 mars 2017 upplöstes av polisen och cirka 700 personer, inklusive flera journalister, frihetsberövades. Nästan alla släpptes samma dag. Det finns uppgifter om hårdhänt och kränkande behandling av de frihetsberövade.

Religions- och övertygelsefrihet

Religionsfriheten är garanterad av konstitutionen och Vitryssland saknar statskyrka. Den ortodoxa kyrkan intar dock en särställning i förhållande till staten. Cirka 70 procent av befolkningen är ortodoxt kristna och cirka 20 procent katoliker. En stor del, inte minst av de ortodoxt kristna, utgörs av passiva, icke-praktiserande grupper. Utöver ortodox och katolsk kristendom identifierar lagstiftningen även ortodox judendom, sunniislam och den evangelisk-lutherska kyrkan som religioner av historisk betydelse för landet. Det finns också ett relativt stort antal protestantiska församlingar, bland annat baptister och pingstvännen. Flera samfund har nekats registrering, till exempel Jehovas vittnen. Icke-registrerade samfunds aktiviteter är olagliga. Dessa samfund möter därför ofta svårigheter och trakasseras av myndigheterna, ofta med hänvisning till att bönemöten utgör olagliga massevenemang.

V. EKONOMISKA, SOCIALA OCH KULTURELLA RÄTTIGHETER

Rätten till arbete, rättvisa arbetsvillkor och relaterade frågor

Arbetslösheten är officiellt cirka 1 procent, men snarare sannolikt 5-6 procent. Registrerade arbetslösa är tvungna att genomföra underbetalda beredskapsarbeten och får en mycket låg arbetslöshetsersättning. Därtill

finns betydande inslag av undersysselsättning. Deltagandet i arbetskraften uppgår till 54,5 procent för kvinnor och 68,2 procent för män. De flesta av de i ekonomin dominerande statligt ägda företagen är ineffektiva och dras med överflödigt arbetskraft. Vitryssland har inte haft någon omfattande privatisering efter Sovjetunionens fall.

2015 antogs ett presidentdekret om en särskild skatt på personer utan inkomst som inte registrerat sig som arbetslösa (så kallad "social parasitering"). Dekretet avsågs bekämpa svartarbete, men drabbade till exempel arbetslösa som inte registrerat sig, personer som vårdade sjuka släktingar i hemmet och kulturarbetare som inte var anslutna till de av regimen godkända kulturarbetarförbunden. Dekretet mötte kraftig kritik, bland annat från FN:s specialrapportör om situationen för de mänskliga rättigheterna i Vitryssland, människorättsorganisationer, politisk opposition och allmänhet, och ledde i början av 2017 till demonstrationer på flera platser i landet. Tillämpningen avbröts som resultat av protesterna, och en omarbetning av dekretet beordrades.

Rätten att bilda fackföreningar och att strejka omnämns i konstitutionen. Den officiella fackföreningsrörelsen har starka kopplingar till regimen. Ett betydande påtryckningsmedel är de ettåriga anställningskontrakt som vanligen tillämpas för anställda i offentlig sektor och statliga företag. Dessa skapar otrygghet och utgör ett effektivt verktyg för att dämpa politisk aktivitet bland offentligt anställda, vilka utgör en avsevärd del av befolkningen.

Den oberoende fackföreningsrörelsen motarbetas av myndigheterna. Trots detta har den oberoende fackföreningsrörelsen haft vissa framgångar i att driva medlemmars rättigheter i domstol, till exempel vad gäller uteblivna löner. Efter att ha spelat en aktiv roll under demonstrationerna våren 2017 mot dekretet om så kallad social parasitering frihetsberövades ordföranden respektive kassören i ett oberoende fackförbund, och anklagades för skattebrott som skulle ha begåtts flera år tidigare. Bägge släpptes sedermera ur häktet, men utredningen har inte lagts ned. Ett stort antal aktiva inom deras fackförbund över hela landet har förhörts.

Vitryssland har ratificerat Internationella arbetsorganisationens (ILO) åtta kärnkonventioner. FN:s specialrapportör om situationen för de mänskliga rättigheterna i Vitryssland, ILO, vitryska människorättsförsvarare med flera

har dock kritiserat förekomsten av tvångsarbete i Vitryssland. Så kallade *subbotniki*, dagar då anställda enligt sovjetisk tradition förväntas arbeta gratis eller donera sin lön, är regelbundet förekommande. Det är även vanligt att skolelever och offentliganställda tvingas delta i skördarbetet.

Rätten till bästa uppnåeliga fysiska och mentala hälsa

Hälsovård och andra sociala förmåner ska enligt lag vara tillgängliga för alla. I synnerhet kan dock bostadsort ofta påverka kvaliteten på den sjukvård som erbjuds. Sjuk- och hälsovårdssystemet är formellt heltäckande, men lider i realiteten av stora brister, inte minst på landsbygden. Den förväntade livslängden har sjunkit något sedan Sovjetunionens fall och är nu 79 år för kvinnor och 68,9 år för män. Skillnaden mellan könen är betydande och beror på livsstilsfaktorer som alkoholkonsumtion och sämre och farligare förhållanden på mansdominerade arbetsplatser inom till exempel den tunga industrin. Hjärt- och kärlsjukdomar, olyckor, alkoholrelaterade orsaker och cancer dominerar som dödsorsaker. Mödradödlighet och barnadödlighet är låga.

Tillgången till laglig och säker abort, samt preventivmedel är god. Sjukvårdspersonal vittnar dock om brister i sex- och samlevnadskunskapen hos unga.

Det finns på flera håll allvarliga miljöproblem i landet, inte minst kopplade till Tjernobykatakstrofen 1986. Runt 70 procent av det radioaktiva nedfallet hamnade i Vitryssland och effekterna på miljön och folkhälsan är fortsatt omfattande om än svåröverskådliga. Vissa områden i landet är än i dag obeboeliga och förbjudna att vistas i. Frågan om kvarvarande radioaktiv smitta i andra områden är känslig, inte minst i ljuset av landets livsmedelsindustri. Medfödda hälsotillstånd är vanligt förekommande bland barn med föräldrar från drabbade delar av landet. Myndigheterna genomför långtgående cancerscreeningar och många vårdas varje år i perioder på sanatorier.

Förekomsten av hiv och aids ökar, kopplat till nya missbruksvanor. Enligt UNAIDS är hiv-prevalensen hos befolkningen 0,16 procent. Bland droganvändare som injicerar preparat bär en fjärdedel på smittan. Antalet som testas positivt för hiv har ökat snabbt sedan 2014. Myndigheterna deltar aktivt i FN-program på området.

Rätten till utbildning

Utbildning ska enligt lag vara tillgänglig för alla. Den grundläggande utbildningen är att betrakta som heltäckande. Universitetsutbildningen har på senare år underfinansierats av staten och studenter betalar i dag i allt större utsträckning själva för studierna. Studenter som läser på statligt stipendium är efter examen skyldiga att under två år ta det arbete staten anvisar för att inte drabbas av återbetalningskrav. Den förväntade utbildningslängden är 16,1 år för kvinnor och 15,1 år för män. Valet av utbildning utgår ofta från stereotypa föreställningar om vad som är manligt respektive kvinnligt.

Rätten till en tillfredsställande levnadsstandard och social trygghet

Tack vare stark ekonomisk tillväxt ökade levnadsstandarden i Vitryssland mellan 1999 och 2015, och befolkningsandelen som levde i fattigdom enligt Vitrysslands nationella definition föll enligt Världsbanken under denna period från 46,7 till 5,1 procent av befolkningen. 2016 ökade andelen personer som lever i fattigdom till 5,7 procent. Skillnaderna i levnadsstandard är ofta stora mellan stad och landsbygd, men också mellan yngre och äldre eftersom pensionerna är låga.

Tillgången till mat, vatten, kläder och bostad är i regel god. Landet är förhållandevis jämnt sett till skillnaden mellan låg- och höginkomsttagare men skillnaderna ökar, inte minst mellan offentligt och privat anställda. Till följd av den ekonomiska krisen 2015-2016 sjönk reallönerna kraftigt. Ekonomin växte och reallönerna ökade igen 2017, men nådde inte upp till tidigare högstanivåer.

Vitryssland placerar sig på plats 52 av 188 länder i FN:s utvecklingsprogram (UNDP) index för mänsklig utveckling 2016. Det är en försämring med två placeringar jämfört med 2015 efter att Vitryssland mellan 2000 och 2014 hade utvecklats positivt.

VI. RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR DISKRIMINERING

Kvinnors åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Det råder formellt jämställdhet mellan könen, vilket också är lagstadgat i konstitutionen. Kvinnor har enligt lag samma tillgång till rättsväsendet, lika rätt att äga mark och samma arvsrätt som män.

I praktiken är emellertid kvinnors position inte särskilt framträdande inom till exempel politik, förvaltning och näringsliv. De kvinnodominerande yrkena inom exempelvis utbildning, sjukvård och socialtjänst tenderar att vara lågavlönade. Tre års föräldraledighet i kombination med att bara en procent av alla män tar ut föräldraledighet samt brist på förskoleplatser gör att mödrar tenderar att vara borta långa perioder från arbetsmarknaden. Deltagandet i arbetskraften uppgick 2016 till 54,5 procent för kvinnor och 68,2 procent för män enligt UNDP. Det finns 182 yrken som i praktiken inte är öppna för kvinnor, till exempel sprängare, asfaltläggare, smed, brandman och långfärdsbussförare. På utbildningarna för militärer och poliser finns låga maxkvoter för antalet kvinnliga studerande.

Jämställdhet står inte högt upp på den politiska dagordningen och patriarkala attityder i samhället präglar även synen på könsroller. Den kvinnliga ordföranden i Centrala valkommissionen har offentligt uttryckt tvivel om det lämpliga med en kvinna som president.

Misshandel av kvinnor är sällan föremål för offentlig diskussion och det finns ingen lag mot våld i nära relationer. Enligt en undersökning av FN:s befolkningsfond (UNFPA) från 2014 hade nästan 70 procent av kvinnorna i Vitryssland någon gång utsatts för psykiskt, fysiskt eller sexuellt våld eller ekonomiska påtryckningar i nära relationer.

Det finns flera civilsamhällesorganisationer som arbetar med att både uppmärksamma kvinnors rättigheter och stötta våldsutsatta kvinnor. Dessa bedriver bland annat påverkansarbete och driver skyddade boenden.

Barnets rättigheter

Barnets rättigheter, välfärd och hälsa uppmärksammas av vitryska myndigheter. Lärare gör till exempel hembesök för att kontrollera situationen i hemmet. Problem kvarstår dock. Barnaga är inte förbjuden i lag och enligt Unicef utsätts en fjärdedel av alla barn för fysiska, psykologiska eller sexuella övergrepp i hemmiljön. I skolan utsätts vartannat barn för sådana övergrepp.

Minimiåldern för anställning är 16 år, men med föräldrars tillstånd får även 14-åriga barn ingå kontrakt om arbete. Inga rapporter om gatubarn eller formellt barnarbete har förekommit, men det händer att elever i skolans regi måste hjälpa till i samband med skörd i jordbruket.

Barn kan skiljas från föräldrarna mot deras vilja, vilket inte alltid har skett med barnets bästa som utgångspunkt. Det finns flera fall där barn till kvinnliga aktivister har omhändertagits av myndigheterna som en metod att sätta press på föräldrarna.

Rättigheter för personer som tillhör nationella, etniska, språkliga och religiösa minoriteter samt urfolk

Vitryssar är den helt dominerande folkgruppen (83,7 procent), följt av ryssar (8,3 procent), polacker (3,1 procent) och ukrainare (1,7 procent). Den polska minoritetens organisation har tidvis haft problem med myndigheterna och inte kunnat registrera sig. Detta kan kopplas till situationen för civilsamhället i stort, men även till den tidvis ansträngda relationen mellan Polen och Vitryssland. Endast 0,1 procent av befolkningen anser sig i dag vara judisk sedan hundratusentals judar mördats under Förintelsen och stora grupper därefter utvandrat. Öppet antisemitiska tendenser är ovanliga, men förekommer.

Det finns därutöver en romsk minoritet som i många fall upplever diskriminering, inklusive på arbetsmarknaden. Romer är också särskilt utsatta i kontakter med rättsväsendet och andra myndigheter.

Vitryssland hade under en kort period under 1990-talet vitryskan som enda officiella språk. Efter en folkomröstning initierad av president Lukasjenko gavs även ryskan status som officiellt språk. Därefter följde en period då vitryskan motarbetades genom aktiva åtgärder från statens sida. Sedan ett par år tillbaka har vitryskan uppmuntrats ta ett större utrymme inom till exempel kultur, medier, utbildning och delar av offentlig förvaltning. Nästan all högre utbildning bedrivs dock bara på ryska. Presidenten har vid enstaka tillfällen hållit anföranden på vitryska. Ryskan dominerar emellertid helt i vardagslivet.

Hbtq-personers åtnjutande av de mänskliga rättigheterna

Situationen för hbtq-personer i Vitryssland är svår, och få vågar vara öppna med sin sexuella läggning eller könsidentitet. Homosexualitet avkriminaliserades 1994, men acceptansen och förståelsen för hbtq-personer är låg. Samkönade äktenskap är inte tillåtna och det finns inte någon partnerskapslagstiftning. Något skydd mot diskriminering på grund av sexuell läggning eller könsidentitet finns inte. Det finns exempel på att hatbrott mot homosexuella genererat låga straff, även där offret avlidit till

följd av sina skador. 2017 genomförde polisen flera räder mot klubbar som ofta besöks av hbtq-personer.

Mot bakgrund av den negativa inställningen i samhället vill oftast inte heller oppositionspartier, varav vissa är djupt konservativa, och andra organisationer öppet stödja hbtq-personers rättigheter eller arbeta för minskad diskriminering. Under 2017 har intresset för frågorna hos vissa medier ökat.

Flyktingars och migranternas rättigheter

Den överlägset största gruppen flyktingar och migranter i Vitryssland är ukrainare som kommit till landet i samband med den ryska aggressionen mot Ukraina. Vitryssland har sedan konflikten inleddes tagit emot ett stort antal ukrainare. Få av dessa har ansökt om flyktingstatus. Vitryssland har beslutat att ukrainare ska åtnjuta samma sociala rättigheter som den inhemska befolkningen. Eftersom vitryssar och ukrainare i hög utsträckning delar språk, historia och kultur smälter de senare in i samhällsbilden även om spänningar har rapporterats på en del orter.

Vitryssland har också tagit emot ett litet antal flyktingar från länder som Syrien, Jemen, Eritrea, Irak, Georgien och Afghanistan. Totalt ansökte 748 personer om asyl 2017 - 5 personer fick samma år flyktingstatus och 550 annan form av skyddsstatus. FN:s flyktingorgan (UNHCR) har representation i Minsk.

Vitryssland används också som transitland för att ta sig till EU, om än i begränsad omfattning. Det är huvudsakligen personer från Ryssland, Vietnam och Syrien som tar vägen via Vitryssland.

Ekonomiska begränsningar hämmar den nationella anpassningen till FN:s flyktingkonvention liksom myndigheternas arbete med migrationsfrågor. För att få uppehållstillstånd krävs en registrerad bostadsadress, som också ger rätt till sociala förmåner. Denna har i praktiken visat sig vara mycket svår för flyktingar att erhålla.

Rättigheter för personer med funktionsnedsättning

Personer med funktionsnedsättning är en relativt bortglömd och svag grupp i samhället med i allmänhet begränsade möjligheter till arbete och utbildning. De flesta byggnader och allmänna kommunikationsmedel är inte tillgängliga

för personer som är rullstolsburna eller som har syn- eller hörselnedsättningar. Frågan har hittills inte varit särskilt prioriterad i Vitryssland även om landet 2016 ratificerade FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning.

VII. Exempel på svenskt och internationellt arbete rörande mänskliga rättigheter, demokrati och rättsstatens principer i Vitryssland

Sverige bedriver utvecklingssamarbete i Vitryssland med fokus på tre sektorer: Demokrati och mänskliga rättigheter, marknadsekonomisk utveckling samt miljö och klimat. Konkret ger Sverige stöd till utvecklingen av det civila samhället, främjar internationellt utbyte, erbjuder utbildningsstöd, inklusive i frågor om mänskliga rättigheter, bidrar till ökade kontaktytor mellan svenska och vitryska aktörer, bidrar till ökad kunskap i jämställdhetsfrågor, bedriver insatser mot genderbaserat våld med mera.

EU:s utvecklingssamarbete med Vitryssland har ökat och fokuserar bland annat på demokrati och mänskliga rättigheter. Avskaffandet av huvuddelen av EU:s sanktioner mot Vitryssland 2016 har ökat möjligheterna till samarbete. Hinder för ett fördjupat samarbete kvarstår dock givet den fortsatt problematiska situationen vad gäller respekt för de mänskliga rättigheterna i Vitryssland. EU och Vitryssland träffas regelbundet för dialog om mänskliga rättigheter och mänskliga rättigheter är en av huvudpunkterna i koordinationsgruppen för EU och Vitryssland. Civilsamhällesorganisationer deltar i mötena mellan EU och Vitryssland.

Flera FN-organ är representerade i Vitryssland. Samtliga arbetar direkt eller indirekt med frågor som rör mänskliga rättigheter. UNDP har ett brett anslag vad gäller mänskliga rättigheter, UNFPA verkar för ökad jämställdhet och sexuell och reproduktiv hälsa och rättigheter, UNHCR för asylsökandes rättigheter och Internationella organisationen för migration (IOM) motarbetar människohandel. Unicef verkar för att förbättra barns rättigheter och UNAIDS för aidsjukas rättigheter. Europarådet har ett informationskontor i Minsk, som bland annat bedriver informationsarbete i frågan om dödsstraff.

FN:s specialrapportör om situationen för de mänskliga rättigheterna i Vitryssland tilläts fram till sommaren 2017 inte resa in i landet. I samband med OSSE:s parlamentariska församlings möte i Minsk tilläts denne dock delta i personlig kapacitet.

Vitryssland deltar aktivt i FN:s universella granskningsmekanism (*Universal Periodic Review, UPR*). Den senaste granskningen ägde rum 2015. Sveriges tre rekommendationer, vilka Vitryssland noterade, rörde dödsstraffet och yttrandefrihet.

VIII. Ratificering av centrala konventioner om mänskliga rättigheter

Internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter, *International Covenant on Civil and Political Rights (ICCPR)* ratificerades år 1973. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 1992. Det tillhörande protokollet om avskaffandet av dödsstraffet har inte ratificerats.

Internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter, *International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights (ICESCR)* ratificerades år 1973. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen om avskaffandet av alla former av rasdiskriminering, *International Convention on the Elimination of all forms of Racial Discrimination (ICERD)* ratificerades år 1969.

Konventionen om avskaffandet av alla former av diskriminering mot kvinnor, *Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination Against Women (CEDAW)* ratificerades år 1981. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt ratificerades år 2004.

Konventionen mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning, *Convention Against Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CAT)* ratificerades år 1987. Det tillhörande protokollet om förebyggande av tortyr har inte ratificerats.

Konventionen om barnets rättigheter, *Convention on the Rights of the Child (CRC)* ratificerades år 1990. Det tillhörande protokollet om barns indragning i väpnade konflikter ratificerades år 2006. Det tillhörande protokollet om handel med barn, barnprostitution och barnpornografi ratificerades år 2002. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen om skydd för migrantarbetare och deras familjers rättigheter, *International Convention on the Protection of the Rights of All Migrant Workers and Members of their Families (ICRMW)*, har inte ratificerats.

Konventionen om rättigheter för personer med funktionsnedsättning, *Convention on the Rights of Persons with Disabilities (CRPD)* ratificerades år 2016. Det tillhörande protokollet om enskild klagorätt har inte ratificerats.

Internationella konventionen till skydd för alla människor mot påtvingade försvinnanden, *International Convention for the Protection of All Persons from Enforced Disappearances (ICED)* har inte ratificerats.

1951 års konvention angående flyktingars rättsliga ställning, *Convention Relating to the Status of Refugees (Refugee Convention)* ratificerades år 2001. Det tillhörande protokollet ratificerades år 2001.

Romstadgan för internationella brottmålsdomstolen, *Rome Statute of the International Criminal Court (ICC)* har inte ratificerats.

Regionala instrument

Vitryssland är inte medlem i Europarådet och har därför inte ratificerat några av Europarådets konventioner.